

publiceredes i *Kjøbenhavnske lærde Efterretninger*, 1803, nr. 21 og 22. – 5. *Til Recensenten af mine Poesier* tryktes i *Dagen* den 11. juli 1803. Digtet er genoptrykt i Liebenbergs *Bidrag*, II s. 5 ff. – 6. Således karakteriseres Saft af sin principal, kirurgen Brausse. – 7. Kristian Arendtzen: *Adam Oehlenschläger. Litteraturhistorisk Livsbillede*, 1879, s. 175. – 8. Forholdet mellem Bretzners text og Oehlenschlägers bearbejdelse er analyseret af C. Elberling i et lille skrift fra 1876, *Om Syngestykket »Sovedrikken«*, hvortil henvises. – 9. Oehlenschläger: *Erindringer*, 1850, I s. 217. – 10. Cf. Hakon Stangerup: *Romanen i Danmark i det attende Aarhundrede*, 1936, s. 234: »Den eneste borgerligt-didaktiske, tyske Romanforfatter, som efter Antal af Oversættelser, Notitser i Tidsskrifterne og Oplag er fremhævelsesværdigt yndet, er Salzmann; især hans »Carl v. Carlsberg eller om den menneskelige Elendighed« opnaaede overordentlig Yndest».

11. Vilhelm Andersen: *Adam Oehlenschläger, Et Livs Poesi*, 1899, I s. 119. – 12. Rasmus Nyerup: *Axel Thorsen og Skjøn Valborg, en norsk Ballade*, 1809, s. 3. – 13. Heinrichs spøgeri i *Mascarade* (I, 11) har iøvrigt en parallel i *Freias Alter*, idet hovedpersonen Guilielmo i en natlig scene skræmmer Jakob fra vid og sans.

Aage Jørgensen.

ANMELDELSER

Hertha Marquardt: Bibliographie der Runeninschriften nach Fundorten I. Die Runeninschriften der Britischen Inseln. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-Historische Klasse. Dritte Folge, Nr. 48. Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht. 1961. 168 s., kart. 20 DM.

Runologer og andre interesserede vil med glæde erfare, at Skandinavisches Seminar der Universität Göttingen har påtaget sig den store og ansvarsfulde opgave under professor Wolfgang Krauses ledelse at udarbejde runeindskrifternes bibliografi, opstillet efter indskrifternes fundsteder.

Der foreligger allerede tilløb til en sådan i de enkelte nationers samlede publikationer af runeindskrifterne. For Danmarks, Norges og Sveriges vedkommende er arbejdet ført à jour til de pågældende binds udgivelsesår.

Men runeindskrifterne på de Britiske Øer, omfattende såvel hjemlige angelsaksiske indskrifter som en stor gruppe indskrifter af norrøn oprindelse, er endnu ikke blevet tidssvarende publiceret. Den forsker, som har villet give sig af med en eller flere af disse indskrifter, har hidtil været henvist til møjsommeligt og usikkert at søge frem til den foreliggende litteratur om emnet.

Med det nu udsendte første bind af *Bibliographie der Runeninschriften* har Hertha Marquardt rådet bod på denne vanskelighed. Bogen omfatter alt væsentligt, som indtil 1959 er publiceret om de henved 200 indskrifter, blandt hvilke der findes så betydelige ags. mindesmærker som Franks Casket, Bewcastle Cross, Ruthwell Cross, og de norrøne indskriftsgrupper på Isle of Man og Orkney.

Anmelderen har med voksende glæde haft lejlighed til at følge de sidste

etaper af værkets tilblivelse og kan kun lykønske Hertha Marquardt til det meget smukke og nyttige resultat af flittige bestræbelser for nøjagtighed og fuldstændighed. Alle runologer vil ledsage udgivelsen af dette første bind med ønsket om flere af samme kvalitet, samt med håbet om, at Skandinavisches Seminar må få tid og midler til fortsættelse af det store arbejde. Stadig ført à jour i form af et omfattende kartotek og ved udsendelsen af trykte bibliografier over de forskellige grupper af runeindskrifter vil det gøre Göttingen til et vigtigt centrum for runeforskningen, hvortil man trygt kan henvende sig med forespørgsler.

Anders Bæksted.

Hermann Schneider: Germanische Heldensage I. Deutsche Heldensage. 2., durch einen Anhang erweiterte sonst unveränderte Aufl. (Grundriss der germanischen Philologie ... begründet von Hermann Paul, 10/1). Walter de Gruyter & Co, Berlin 1962. VIII + 556 s., 56 DM ib.

I årene 1928–1934 udsendte Hermann Schneider sit af alle fagfolk velkendte tre binds værk om de germanske heltesagn. Første bind, omfattende en indledning om heltesagnets væsen og oprindelse samt behandlingen af de tyske (efter nyere terminologi: sydgermanske) heltesagn, har været udsolgt i en årrække, men er nu udsendt i fotografisk optryk, så værket atter foreligger komplet i boghandelen.

Det siger sig selv, at en fremstilling fra 1928 af et så omdiskuteret emne som heltesagnene må være forældet i 1962. I en mistrøstig anmeldelse af det nu genudsendte bind har Jan de Vries, som uden tvivl er den, der i dag sidder inde med det grundigste kendskab til og den redeligste rationelle betragtning af germansk religionshistorie og sagnforskning, kritiseret udgivelsen skarpt; naturligvis med al skyldig respekt for det for sin tid banebrydende hovedværk (Leuvense Bijdragen 1962, Bijblatt p. 105–07).

Man må give Jan de Vries ret i, at en helt ny fremstilling af emnet er påtrængende nødvendig, og man må selvfølgelig også give ham medhold i, at Heuslers anskuelse af heltesagnet, hvortil Schneider i det store og hele sluttede sig, forlængst er forladt. (Udelt tilslutning vandt den aldrig, allerede i 1931 tog von Sydow afstand fra den, Nordisk Kultur IX, p. 110). Efter denne anskuelse, der kort kan resumeres i tesen »Heldensage ist Heldenlied«, er heltesagnsforskningen et stykke litteraturhistorie med emne udelukkende i den litterært overleverede heltepoesi og eventuelle derpå byggede andre forestillinger: heltesagnet betragtet som allerede i sin oprindelse fri digtning, skabt og formgivet af individuelle digterpersonligheder.

Synspunktet er, som nævnt, ugyldigt i dag. Heltesagnet er ikke skabt af digterne. Der har, både ved siden af og før heltepoesien existeret heltesagn båret af folkelig tradition og af skriftlige prosareferater. Og der har her og der kunnet peges på historiske elementer som kerner, hvorom heltesagnet har kunnet samle sig.

Hovedindvendingen mod Schneiders metode bliver da den, at han holder sig strengt til teksterne, skønt disse ikke fører langt nok tilbage: Forskningen har også andre og ældre kilder at regne med. Og man kan under en samlet betragtning af heltesagnets væsen heller ikke undlade at tage hensyn til dets slægtskab med myten.

Nyudgaven er, p. 445–57, forsynet med et anhang: *Einleitung zu einer Darstellung der Heldensage*, en afhandling som Schneider lod fremkomme i Paul u. Braune Beiträge, 1955. Schneider viser sig her vidt på vej til at frigøre sig for sine tidligere, textbundne anskuelser. Men tillægget understreger kun yderligere forældelsen af det oprindelige værk og viser tydeligt, at Schneider, om han havde levet, selv vilde have været blandt de første til at indse nødvendigheden af en grundigt revideret fremstilling. –

Så vidt enigheden med Jan de Vries. Han slutter sin anmeldelse med et par bemærkninger, der opfordrer til modsigelse.

For det første mener han ikke, at man har gjort mindet om Hermann Schneider nogen tjeneste ved at optrykke det forældede værk. Jeg ser ikke nogen grund til at drage Schneiders minde ind i den principielle diskussion, og jeg finder det i høj grad påskønnelsesværdigt, at forlaget har påtaget sig udsendelsen af bogen. Thi den har, med alle sine forældede teser og påstande, den utvivlsomme fordel på god og gammeldags vis at bringe en ordnet og grundig oversigt over det faktisk foreliggende poetiske kildemateriale og et for forskeren og den studerende nyttigt, praktisk og orienterende referat af samme kildemateriale så vanskeligt overskuelige indhold.

Jan de Vries' bekymrede hensyn til studerende i faget mener jeg principielt, man bør se bort fra. Han frygter for, at studenter, som rådspørger bogen, derved kan komme på galt spor og mene her at have fundet det sidste ord om heltesagnene. – Det måtte være underlige studenter, der om ikke af andet så i hvert fald af Schneiders unægtelig noget eftertrykkelige argumentering, ikke følte sig opfordrede til at betragte den foreliggende bog som en alt andet end autoritativ lærebog, men som et for sin tid typisk og endnu på ikke uvæsentlige områder brugbart værk. Og det meget nyttige anhang indeholder, foruden den ovennævnte afhandling af Schneider selv, også, p. 458–541, Roswitha Wisniewskis fortræffelige bibliografi over den på heltesagnsforskningens område fremkomne litteratur mellem 1928 og 1960.

Men Jan de Vries har ret i, at en ny og tidssvarende fremstilling af det germanske heltesagn er påkrævet. Adskillige af hans egne afhandlinger i emnet har vist det, tydeligst måske Wisniewskis bibliografi 2b/99: *Be-trachtungen zum Märchen, besonders in seinem Verhältnis zu Heldensage und Mythos*, Helsinki 1954. (FFC 150). Jeg nærer ingen tvivl om, at en »Germanische Heldensage« udarbejdet af Jan de Vries vilde blive vor tids hovedværk i emnet. Forresten heller ikke om, at det, som alle andre humanistisk-videnskabelige værker, på en række punkter vilde være forældet et kvart århundrede efter sin fremkomst. Men heller ikke om, at det til den tid alligevel vilde fortjene genudgivelse.

Anders Bæksted.

Hermann Schneider: Kleinere Schriften zur germanischen Heldensage und Literatur des Mittelalters. Hrsg. von Kurt Herbert Halbach und Wolfgang Mohr. Walter de Gruyter & Co., Berlin 1962 VIII + 292 s. 44 DM ib.

Indledningen til dette mindeskrift, der skulle have været et 75-års-festskrift, kan citeres i flugt med museumsinspektør dr. Bæksteds anmeldelse: »Für sie [d. c. åndsvidenskaberne i modsætning til de exakte videnskaber] bedeutet es einen ständigen Substanzverlust, wenn die Gegenwartsforschung das Vergangene so überlagert, dass es in der ihm eigentümlichen Stilisierung seiner Probleme dem wissenschaftlichen Bewusstsein abhanden kommt. So sehr dies Vergangene von dem Geist seiner jeweiligen Epoche bestimmt ist – und die Zeiten haben sich im 19. und 20. Jahrhundert rasch, fast im Rhythmus der Generationen, gewandelt –, so ist es damit für die Wissenschaft doch keineswegs überholt. Wir dürfen es uns nicht abnehmen lassen, die Phänomene immer wieder mit dem Augen unserer Väter und Grossväter zu betrachten; nur so können wir Distanz zu unserem eigenen, zeitbedingten Blickpunkt gewinnen«.

I denne gode ånd er der grund til at nævne det indholdsrige blandingsbind i tilknytning til Herm. Schneiders hovedværk. Ved siden af en række mindre studier, hvoraf den om »Morungens Elbenlied« finder anledning til at omtale de danske elve-ballader, meddeler det to store afhandlinger med synteser af Schneiderske centralområder: det mht. epos, tysk og fransk helteepik. Ligeledes syntetiske er de to arbejder hvert på 15 store sider, som der her særligt skal gøres opmærksomt på: Probleme der altisländischen Literaturgeschichte (1932) og Die altnordische Literatur in ihrem Werdegang (1953). Den udførlige bibliografi henviser til forfatterens andre bøger og artikler om beslægtede emner.

Erik Dal.

Inger M. Boberg: Dansk folketradition i tro og digtning og deraf afhængig skik. Danmarks Folkeminder Nr. 72. Munksgaard. Kr. 25,75.

Ved sin død 9/5 1957 var dr. phil. Inger M. Boberg langt fremme med denne bog, som Iørn Piø nu har udgivet med et forord, hvoraf det fremgår at hun arbejdede på den endnu i den allersidste tid hun levede, og at der ved hendes død kun manglede et slutningskapitel. Vi skylder nok dr. Bobergs minde at tilføje, at der vel manglede lidt mere: et sidste gennemsyn af bogen i dens helhed, med mulighed for at afveje de enkelte afsnits overensstemmelse med bogens linje og for at supplere savnede oplysninger og henvisninger. Man er således ikke i tvivl om, at hun ville have givet en henvisning til Rubows »H. C. Andersens Eventyr«, hvis problemstilling hendes eget eventyrkapitel går ud fra; men man må billige at udgiveren både her og andetsteds har undladt tilføjelser, da det altid er misligt at rette i en

afdød forskers værk og man bør vente skyldig hensyntagen hertil hos anmeldere.

Dr. Boberg synes dog virkelig at have overset Reidar Th. Christiansens afhandling »Holberg og folketraditionen« (i Holberg-Aarvog IV, 1923), og det er for så vidt mærkeligt som den er en af de undersøgelser man først kommer til at tænke på ved hendes bog. Det er rigtigt, som Piø gør opmærksom på i forordet, at hun følte sig som C. W. von Sydows elev; og man aner en sammenhæng mellem hendes skarpt formulerede emne, *den åndelige folkekultur*, og den folkemindeforskning von Sydow oplærte Lunda-studerne i, i bevidst modsætning til den materielt betonedede »folkklivsforskning« der satte ind med hans efterfølger. Men trods hendes tydelige berøring med den store svenske forsker er ligheden dog større med hans norske kollega. Det er vanskeligt at finde andre folklorister der står poesien og litteraturforskningen så nær som Reidar Th. Christiansen og Inger M. Boberg.

Derfor kan, trods de uundgåelige lyder ved den posthume udsendelse, ingen være taknemligere for hendes bog end litteraturhistorikerne. Folkeviserne er de og folkloristerne fælles om, og folketraditionen bryder gang på gang ind i den officielle litteratur med en H. C. Andersen eller en Martin A. Hansen. Sagn kan udformes litterært i noveller eller romaner, og der er affinitet mellem intellektuelle aforismer og epigrammer på den ene side og folkelige ordsprog og mundheld på den anden; mange af de sidste er sentenser af antik, bibelsk eller kirkelig oprindelse, der er trængt ned i de bredere samfundslag som »gesunkenes Kulturgut«, et begreb bogen ikke direkte opererer med, men stiltiende forudsætter. Eksempelvis er jo »»De er sure«, sagde ræven om rønnebærrene« en botanisk lokaliseret fortælling af en af Æsops fabler. Kun på ét punkt er der i hvert fald i nutiden en uoverstigelig kløft: stemningslyrikken er forbeholdt de snævrere æstetisk indstillede kredse, legene og gåderne har deres publikum blandt børnene og de barnlige sjæle. At fordelingen dog ikke altid har været så skarp, minder bogens gådekapitel os om; vi ser her hvor frodigt gåderne gror i eddakovadene, som alle regner til verdenslitteraturen.

I en fagegoistisk litteraturhistorikers overblik fremtræder bogen som en redegørelse for folkelige genrer, der i det store og hele vedkommer ham, flankeret af store og velskrevne kapitler om folketro og folkeskik, ting han er mindre inde i, men som i høj grad kan støtte hans fortolkning af de ikke få danske forfatterskaber der udspringer af fortrolighed med almuens forestillinger og liv i hverdag og fest. Disse kapitler overflødiggør selvsagt ikke H. F. Feilbergs, Troels-Lunds og Hans Ellekildes større værker, men giver det væsentligste og inddrager resultater af senere forskning.

Hver nyde som han nemmer! For den interesserede læge læser er bogen berigende og behageligt afvekslende, mens en metodisk skolet videnskabsmand stedvis vil stødes over en atomistisk komposition, der bl. a. medfører en noget tilfældig fordeling af fænomener på kapitlerne om folketro og sagn. Men kan forskeren se bort fra denne skønhedsfejl, får han et væld af realia til givende, som han ikke finder samlet andetsteds. Og det bedste

kapitel, om eventyrene, følger en klar linje: gennem genrens væsen og forskerskolerne til en fortløbende redegørelse for dens udfoldelse efter tid og sted. Også det følgende, om folkeviserne, følger en klar linje, men desværre en højst traditionel; det er isprængt lange citater og næsten uden forbindelse med den målsætning der gør resten af bogen sagligt værdifuld. Kritikken rammer dog ikke dets sidste sider (112–116), om sanglege m. m., der hører nær sammen med de senere kapitler.

Spredt over det meste af bogen møder man det der gør den attråværdig for litteraturhistorikerne, prøver på frembrud af folketro og folkeskik i den officielle litteratur. Kvantitativt dominerer med rette Holberg og H. C. Andersen, og man glæder sig over dr. Bobergs varme for eventyrdigteren. På et par sider er det lykkedes at vise det litterære eventyrs opkomst i begyndelsen af 19. årh. og Andersens vej fra tro gengivelse af hørte folkeeventyr til den selvstændige kunst der har givet ham hans plads i verdenslitteraturen. Således lægger hans individuelle holdning en pessimistisk tendens ind i »Svinedrengen«, mens motivet er bevaret rent i Drachmanns »Der var engang«. Også gennemgangen af legene i Heibergs »Julespøg og Nytaarsløjer« og drøftelsen af berøringsmagien i J. P. Jacobsens »To Verdener« kan fremhæves. Ved andre værker føler man sig dog lidt snydt, f. eks. Ingemanns »De Underjordiske«. Hun fremdrager sagnet om de to unge bornholmere der overlever den sorte død og ringer sig frem til hinanden med øens kirkeklokker, men behandler hverken hovedmotivet eller skiftingerne, skønt selve dette træk i almuetroen er forklaret.

Bogens begrænsning må imidlertid ikke overskygge dens fortjenester. Den har så afgjort bud til forskere, især litterære kommentatorer, der kan finde meget i den, selv om de må bære over med manglerne; for det kan ikke nægtes at den allerede ved sin fremkomst kalder på sin afløser. Dette er dog ingenlunde fældende; for når engang den næste forsker kommer til og giver os det helstøbte værk om folkemindernes og litteraturens fællesområde, som vi stadig savner, bør det ikke glemmes, at det var Inger M. Boberg der ryddede grunden for det, og at det var hendes righoldige materiale og mangfoldige stikord der betingede en senere udførelse med større dybde og harmoni i fremstillingen.

Helge Toldberg.

Johan Fjord Jensen: Den ny kritik. Berlingske leksikon-bibliotek nr. 18. Berlingske forlag, Kbh. 1962. 160 s. 6,75 kr.

René Wellek: Hovedstrømninger i det tyvende århundredes kritik. Oversat af Lars Peter Rømhild og trykt med tilladelse af redaktionen af The Yale Review. Vindrosen, 9. årg., nr. 7. Gyldendal, Kbh. 1962. 16 s. (567–582).

Mag. art. Johan Fjord Jensen, der med sin store afhandling *Turgenjev i dansk åndsliv* (1961) placerede sig som en af vore førende litteraturforskere, giver i sit opus nr. 2 en kritisk præsentation af den bevægelse inden for

angelsaksisk litteraturvidenskab, som har fået navnet *The New Criticism*, og som indtil for nylig helt dominerede den litterære pædagogik ved de amerikanske universiteter. *Den ny kritik* er imidlertid andet og mere end en introduktion af en litteraturopfattelse, hvis bærende ideer bør kunne virke befrugtende og befriende også her i landet. Den falder i to dele, af hvilke den første (s. 11–64) behandler historismen og dens metoder, mens den anden (s. 65–144) er helliget nykritikken, dens hovedskikkelser, dens doktrin og dens metode. På denne vis er nykritikkens ahistoristiske og autonomistiske opfattelse virkningsfuldt og pædagogisk pågående stillet i relief.

Indledningsvis præciseres bogens sigte; forfatteren vil demonstrere, hvordan litteraturforskningens udvikling er forløbet gennem tre hovedstadier. Fra at være en ahistorisk, filologisk forskning bevæger den sig over i et historisk, biografisk-komparativistisk leje for derfra at svinge over i en ny ahistorisme, der adskiller sig fundamentalt fra den »gamle« gennem sit autonomistiske grundsynspunkt.

Bogen er ikke nogen metodologi. Den anskuer de forskellige retninger som led i en organisk udvikling, bestemt ved de skiftende litterære synsmåder og derigennem i videre forstand ved tidsaldrenes dominerende filosofiske ideer; og den understreger, at metoderne kun meget sjældent antræffes i renkultur: »Enhver metode er (..) i en vis forstand et postulat, en abstrakt konstruktion ud fra de blandingsformer, der foreligger fra værk til værk, fra forsker til forsker, fra skole til skole og fra generation til generation« (10).

Afsnittet om historismen har tre kapitler. Det første giver en kort og koncentreret skildring af den førhistoriske litteraturforskning, der i antikken havde følgende udfoldelsesområder: den græsk-romerske retorik, den aristoteliske teori og det antikvariske arbejde ved de berømte videnskabelige biblioteker i Alexandria. Renæssancehumanismens filologiske og antikvariske bestræbelser ligger i forlængelse heraf, og det samme gælder i vid udstrækning om de følgende århundreders litteraturvidenskab, således som den her i landet praktiseredes fx i Johannes Møllers *Cimbria litterata* fra 1745. Denne forskning er stort set uden historisk fornemmelse, hvortil kommer, at den savner »videregående evne« til organisering af stoffet. Med den lægges imidlertid grunden for den filologiske litteraturforskning, som skulle blive næsten enerådende i det 19. århundrede, og som i skikkelse af en psykologiserende stilforskning skulle bevare sin centrale position helt frem til verdenskrig II. Den nationale filologis opkomst må ses på baggrund af romantikkens nationalisme; at nationallitteraturen var et naturligt objekt for den behøvede ingen ideologisk begrundelse. På denne vis etableredes fra første færd en enhed af filologisk og litterær forskning, og da litteraturstudiet spaltede sig ud som en underdisciplin, var det kun naturligt, at dens metode blev den filologiske; denne »har inden for litteraturvidenskaben (...) især til formål at muliggøre en sproglig korrekt og fyldestgørende tilegnelse af de litterære tekster og at oplyse om deres sproglige og kulturelle baggrund« (16 f). Metoden ytrede sig som en tekstkritisk retning, især når forskningsobjektet var den ældre, håndskrevne eller mundtligt overleverede

litteratur, og som en tekstkommenterende retning, især når formålet var tilvejebringelse af videnskabelige klassikerudgaver. Kommentarerne hidsættes i den af teksten dikterede rækkefølge, hvorved metodens atomistiske karakter træder stærkt frem; »man nærmer sig digtningen som en samling sproglige og saglige enkeltelementer, ikke som en helhed« (19).

Det andet kapitel beskæftiger sig med historismens frembrud, idet der skelnes mellem en romantisk og en positivistisk historisme, samt med »den positivistiske forsknings typiske metoder«, den biografiske og den komparative. Grundlaget for den historiske litteraturopfattelse er den tilsidesættelse af imitationskravet, som fuldbyrdes i løbet af det 18. århundrede. Betragtningen af den antikke digtnings storværker som ideale norm-manifestationer havde sit ideologiske udgangspunkt i opfattelsen af universet som statisk og af de historiske begivenheder som led i en på forhånd lagt »successionsplan«; dette fundament erstattes nu af en dynamisk anskuelse, hvorved forudsætningen for en nyorientering inden for litteraturforskningen tillige skabtes. Dog var det først romantikken, der anlagde et enhedssyn på den historiske udvikling; centralskikkelsen er Herder, som ikke blot udformede en organisk historiefilosofi, men som også tildelte digtningen en nøgleposition blandt kilderne til »folkeånden«s historie. Dette inspirerede i Tyskland til en intensiv antikvarisk virksomhed, som med de herderske ideer i ryggen undgik at blive perspektivløs.

På dansk grund fik litteraturforskningen status som akademisk disciplin, da Knud Lyhne Rahbek og Rasmus Nyerup fik ansættelse som professorer og i fællesskab påbegyndte udarbejdelsen af *Bidrag til den danske Digtekunsts Historie*, et værk, der karakteriserer sine forfattere som lærde antikvarer i det 18. århundredes stil. Først hos Sv. Grundtvig smelter en på romantikkens historieopfattelse baseret antikvarisme på frugtbar vis sammen med den filologiske metode; første hæfte af *Danmarks gamle Folkeviser* udkom karakteristisk nok samme år som første bind af N. M. Petersens på de herderske teorier grundede litteraturhistorie – netop et halvt sekel efter, at Oehlschläger med sine *Digte* havde indvarslet de nye ideers herredømme.

Meget snart efter skulle historismen imidlertid undergå en omvurdering med gennemgribende konsekvenser for litteraturforskningen. Det skete, da Sainte-Beuve med den positivistiske filosofi som udgangspunkt tillempede en naturvidenskabelig metodik på litteraturstudiet – i den formening, at åndslivet var underkastet de samme lovmæssigheder som naturlivet. Opfattelsen vandt sejr med Taines, Brunetières og Wilh. Scherers arbejder. Det mest karakteristiske træk i dens fysiognomi er årsagsbegrebets centrale placering; litteraturens værker anskues som integrerende i »et processuelt forløb«, og forskningens opgave bliver da at udrede deres genesis og at finde frem til lovmæssighederne. Den biografiske metodes studieobjekt er den formodede enhed af liv og digt; interessen kan tendere over mod personligheden, hvorved forskningen bliver portrætmalende, – eller over mod værkerne, »der beskrives og opleves direkte som momenter i et livsforløb på en sådan måde, at livsforløbets enkelte faser ses afspejlet i dem«

(34). Under alle omstændigheder er biografismen en menneske-videnskab, også efter at den i dette århundrede har ladet sig påvirke af psykologien, psykopatologien og psykoanalysen. Dens dominerende rolle beror ikke blot på, at den appellerer til et relativt stort antal læsere; thi »opfattes litteraturforskningen som en historisk og ikke blot som en æstetisk-strukturel videnskab, bliver metoden (..) *uundgåelig*. Hvad enten de litterære dokumenter betragtes som afspejlinger af politiske, økonomiske, samfundsmæssige eller åndshistoriske tilstande eller som led i en lærdomskæde, som momenter i litteraturens indre genremæssige udvikling eller som private aftryk af digtende personligheder, så bliver disse personligheder det uundgåelige nøgleled i forskningen« (37).

Den komparative metode studerer digtningen gennem dens transformationer; da det enkelte værk karakteriseres ud fra dets placering i udviklingen, kommer den i praxis til at beskæftige sig med de litterære påvirkninger.

Den komparative forskning udgik fra Frankrig, hvor dens første store navn var Joseph Texte. Her i landet blev grunden lagt med Brandes' *Hovedstrømninger*, mens det første kulminationspunkt nåedes med Julius Paludans betydeligste værker. – Betydende nok er komparatismens metodiske bevidsthed ringe; specielt er problematikken omkring påvirkningsprocessernes natur, skønt af central betydning, uhyggeligt forsømt. Fjord Jensen gør i sin fremstilling op med den traditionelle opfattelse af påvirkningerne som enkeltprocesser – idet han i forlængelse af lignende overvejelser i Turgenjev-afhandlingen (fx s. 21 ff) hævder, at »de afgørende påvirkninger sker ikke gennem isoleret overførsel, men i *helheder*, d. v. s. i samlet inspiration fra påvirkningskilden« (44). Denne opfattelse udmærker sig ved at betone grundholdningen, ikke den isolerede detalje: »*En central påvirkning sker ikke i bladfanget, men i vækstlaget*«.

Kapitel 3 skildrer den positivistiske litteraturvidenskabs dilemma og det opgør, som fra forskelligt hold satte ind. Forskningen lyldede jo et objektivitetsideal, der svarede til det fra naturvidenskaberne kendte; men dette strenge krav stillede sig ofte i vejen for forskeren, når han nærmede sig en konklusion. På denne vis befordrede det i virkeligheden atomismen, den perspektivløse ophobning af facts. Men eftersom målet var etablering af lovmæssigheder mellem disse, gerådede forskningen i et dilemma; dog fastholdes årsagsbetragtningen, »ikke i det lovsøgende, men i det *proces*tolkende, i tydningen og rekonstrueringen af den enkelte litteraturhistoriske årsagsproces« (48).

Reaktionen havde, som nævnt, flere fronter. I Tyskland slog *Geistesgeschichte* – i sig selv en heterogen bevægelse – i 1911 ind i litteraturvidenskaben, hvor den skulle få den ca. 30 år gamle diskussion om grænsedragningen mellem videnskaberne til at blusse op med fornyet kraft. Naturvidenskaberne er lovsøgende og studerer følgelig det generelle; åndsvidenskaberne derimod er bundet til den historiske betragtningsmåde – deres objekt er det individuelle, det »einmalige«. Hermed rehabiliteredes interessen for digtningens dybere lag – for livsanskuelsesproblematik og tilværelsesfortolkning. – Omtrent samtidig gjorde den impressionistiske kritik,

hvis holdning er decideret uvidenskabelig, forsåvidt som den hævder, at den spontane oplevelse af digtningen er det, hvorom alt drejer sig, betydelige landvindinger; endemålet var formidling af forskerens egen subjektive oplevelse, og »metoden« var den følsomme parafrasering, der i givet fald kunne slå over i meddigtning. – Den russiske formalisme fremtræder i mangt og meget som impressionismens modsætning. Den udgår fra anskuelser af digtningen som en selvgyldig, ikke-referentiell existens, der da må studeres som »et system af formninger, en instrumentalisering af sproget«. Form og indhold danner en funktionel enhed. Denne ekstremt formalistiske holdning er stærkt inspireret af Saussures og Pragerlingsvistikkens sprogbetragtninger, samt af den futuristiske digtning. Den fik kun begrænset betydning for opgøret. – Af langt større slagkraft skulle imidlertid den engelsk-amerikanske nykritiks forskellige angreb blive – måske ikke mindst, fordi dens hovedskikkelser exemplificerede deres overvejelser i en strøm af konkrete analyser; denne forskning er da emnet for anden del af Fjord Jensens bog.

Nykritikken udviklede sin litteraturopfattelse i 30'erne og slog på afgørende vis igennem ved universiteterne i løbet af det følgende tiår. Dens forløber var sydstatskritikken, der nærmest må karakteriseres som en traditionalistisk, samfundskritisk åndsstrømning med en stærkt udtalt krisebevidsthed. Vigtige impulser modtog nykritikken fra T. S. Eliot og fra I. A. Richards, som Fjord Jensen henregner til bevægelsen – idet han samtidig erkender, at *The New Criticism* opfattet på denne måde måske kun besidder den enhed, som dens *dissecta membra* får i kraft af den tekstanalytiske metode, der dog »ved at være forbundet med et sæt litteraturteoretiske doktriner viser sig at være af central gyldighed« (70).

Nykritikkens nestor er Eliot, hvis traditionalismebegreb forudsætter en historisk bevidsthed, idet det dog ganske vist tillige indebærer, at fortidens værker opleves som elementer i »et nutidigt hierarki«, som i en vis forstand aktuelle, uden skelen til den historiske situation, hvori de er skabt. Af denne opfattelse udspringer hans ahistoriske komparatisme, og i forlængelse af den ligger nykritikkens centrale teori, autonomiteorien. Denne findes jo imidlertid allerede hos Croce, hvis overordentlige – og skæbnesvangre – betydning for reaktionen mod den italienske positivisme Fjord Jensen helt undlader at henlede opmærksomheden på. Grunden til, at nykritikken helst ikke vil vedgå nogen gæld til Croce, er måske, at hans vidtdrevne monisme drev ham ud i en erkendelsesnihilistisk yderposition.

Richards må i mangt og meget karakteriseres som positivist – hvilket blot er én af nykritikkens mange paradokser. Hans betydning har været mangesidig og enorm. Hans experimentalpsykologiske undersøgelser af den æstetiske oplevelses ustabilitet stillede kravet om en intensivering af tekststudiet, hvorved den textanalytiske metode fik en tungtvejende pædagogisk begrundelse. I det hele taget har hans litteraturspekulationer deres udgangspunkt i det psykologiske. De kredsedede blandt andet om de semantiske problemer og om forholdet mellem digtsproget og det referentielle sprog (det

»ontologiske« problem); den antagelse, at digtningen tilfredsstiller andre behov end ikke-digtningen – og gør det ved som en organiseret og afbalanceret erfaringsenhed at aktivisere en kompliceret struktur af oplevelsespotentialer –, førte ham frem til en betragtning af den som en art mental-hygienisk foranstaltning; og endelig mundede de psykologisk-æstetiske overvejelser ud i den såkaldte imaginationsteori og i den for flere yngre nykritikere så væsentlige skelnen mellem eksklusiv og inklusiv digtning.

Præsentationen af de to centralfigurer følges op af karakteristikker af deres elever: Empson, hvis metodepolitiske indsats er hans raffinerede anvendelse af *close-reading*-teknikken, samt typologiseringen af digtningens flertydigheder (»ambiguities«); Ransom, hvis evne til at skabe og forme et miljø i allerhøjeste grad har befordret nykritikkens udvikling, og hvis textanalytiske grundbegreber – tekstur og struktur – er indgået som slagord i dens vokabular; Tate, der som kulturdebattør førte den eliotske litteraturopfattelse i marken i en polemisk tilspidset form; Brooks, hvis anskuelse af digtet som et felt af spændinger, der opgår i harmoni, er rettet mod den fra retorikken stammende dualisme mellem form og indhold; Winters, der i modsætning til Brooks opfatter digtningen som idébestemt og følgelig med et parafrasérbart indhold; og endelig Wellek, der i sin litteraturteori har indarbejdet nykritiske synsmåder, men ladet dem indgå i en syntese med de historiske metoder under påberåbelse af slagordet *perspektivisme*.

Forfatteren behandler derefter i et stort og indtrængende afsnit den nykritiske doktrin, der har to aspekter: autonomiteorien og strukturteorien. Opfattelsen af digtet som en selvgyldig existens rummer nykritikkens klarste undsigelse af positivismens fundamentale anskuelse; den er ahistorisk, og den er tillige impersonalistisk. På dette grundlag videreudviklede Eliot sin teoribygning med begrebet »det objektive korrelat«, hvis indhold er, at der under skabelsesprocessen sker en objektivering af den privatpersonlige problematik, således at denne bliver læseren – og forskeren – uvedkommende, og således, at digtet antager karakter af et korrelat, som forpligter læseroplevelsen.

Strukturteorien udsiger, at den autonome totalitet »er opbygget som et uhyre kompliceret system af spændinger og relationer mellem planer, attituder og enkeltdele i digtningen« (104). De foreliggende definitioner er elastiske og divergerende, men inkluderer dog alle forestillingen om *relationer*. Spørgsmålet er imidlertid, om strukturen eksisterer i selve den trykte text, eller den realiseres i læseroplevelsen; det er centralt, men vel tillige uløseligt, da det inddrager hele det filosofiske problemkomplex om yderverdens existens. Fjord Jensen indvikler sig ikke i disse erkendelsesteoretiske subtiliteter – han nøjes med at konstatere, at langt de fleste nykritikere i deres strukturopfattelse forudsætter en »oplevelende læser«.

I det følgende kapitel karakteriseres metoden, der – som nævnt – er textanalyserende; i forbindelse hermed påpeger Fjord Jensen, at den jo opstod som »metodisk overbygning til en kompliceret modernistisk digtning« (133); som helhed har den vist svigtende interesse for den ikke-lyriske

digtning, ligesom den i mangt og meget har udfoldet dogmatisme og monomani. Dette bør dog ikke kunne stille sig i vejen for erkendelsen af nykriktikkens umistelige fortjenester.

Bogens sidste sider er viet en mildt polemisk skildring af Danmarks stilling til den ny kritik. Vor litteraturforskning deltog ikke i metodediskussionen, da denne førtes i de fleste andre europæiske lande, men fremtrådte i mellemkrigstiden »som en enhed af kommenterende filologi, impressionistisk parafrasering og biografisk stoforganisering« (141). Fremgangsmåden hos den typiske forsker karakteriseres på en måde, som bringer Fr. Nielsens disputats i erindring – hvilket måske forklarer, hvorfor netop denne recensent reagerede så bemærkelsesværdigt, da bogen udkom.

Den ny kritik fremholder ikke nykritikken som et absolut ideal; som den syntetiker, Fjord Jensen er, afslutter han sit korte udblik over den nationale forskning – og dermed hele fremstillingen – på følgende vis: »Målet må være på grundlag af en filologisk skoling at skabe en forening af tekstanalyse og behersket historisme, af synkroni og diakroni«.

Netop denne veludviklede sans for proportioner er bogens styrke; det metodepolitiske indlæg føres frem i erkendelse af, at sandheden som regel findes i midten; argumentationerne er klare og logiske i deres opbygning og afspejler en overordentlig indsigt i emnet og en sund kritisk holdning; den nuancerede afvejning af de forskellige teoris metodiske problemer placerer bogen som et forskningskritisk hovedværk. Dens »metodebevidsthed« er måske symptomatisk for moderne dansk forskning. –

René Welleks afhandling om hovedstrømningerne i det tyvende århundredes litteraturforskning og kritik placerer nykritikken – som her kaldes »organisk formalisme« – i »den vestlige tankes brede panorama«; således anskuet fremtræder bevægelsen som en – ganske vist særdeles betydningsfuld – detalje i et landskab med adskillige andre seværdigheder. Sammenstillingen af Fjord Jensen og René Wellek er alene af denne grund nærliggende; hertil kommer, at Fjord Jensen jo på en måde er troldmandens lærling.

Wellek er kritikhistoriker og nyder som sådan international anerkendelse; hans afhandling beskæftiger sig med de strømninger i århundredets kritik, som – omend de hverken er »forudsætningsløse eller absolut originale« – må karakteriseres som novationer. Titlen er vel en allusion til Brandes, og antallet af nye retninger sættes da også til seks.

Den marxistiske kritik fremtrådte som en deskriptiv videnskab om kunstværkets sociale faktorer, men blev i 30'erne – i takt med den politiske udvikling i Sovjetunionen – en normativ kritik, idet den jo opgik i en socialrealistisk »æstetik«, som krævede, at kunsten skulle reproducere virkeligheden nøjagtigt, – og tillige, at den skulle befordre den marxistiske idé (hvilket kun lod sig gøre gennem en tilsidesættelse af det første krav. – *Den psykoanalytiske kritik* udgår fra den freudianske teori om underbevidsthedsprocesserne og ser det som sin opgave at demaskere disse processer gennem et studium af kunstværkets symboler i vid forstand – en opfattelse, som har virket inciterende og inspirerende, men som praktiseret af disciplinaturer er tilbøjelig til at slå over i sin egen ufrivillige karikatur. –

Den »lingvistiske« kritik antog i Rusland karakter af formalisme, ja bevægede sig endog til tider i radikal tilspidsning over mod det mekanistiske; i Tyskland – og i Spanien – blev den derimod stilfortolkende, idet den tog sit udgangspunkt i den antagelse, at stilen er et aftryk af menneskelige grundholdninger etc. – *Den organiske formalisme* er som kritiktradition et barn af romantikkens filosofi; den er »på en imponerende måde« kommet til udtryk i Croces antiretoriske og ekstremt monistiske æstetik, og den er indgået som en væsentlig bestanddel i nykritikken – »skønt der her skete det ejendommelige og overraskende, at denne tradition, der i sit filosofiske udgangspunkt er idealistisk, bragtes i forbindelse med I. A. Richards' positivistiske psykologi og utilitaristiske semantik«; ligesom den »lingvistiske« kritik interesserede nykritikken sig for det digteriske sprog, omend interessen rettedes mod de semantiske problemer; en egentlig æstetisk semantik kan siges at være etableret gennem polemikken mod Richards, hvis litteraturopfattelse – som omtalt – var baseret på en psykologisk teori-konstruktion; denne forkastedes af hans elever og karakteriseres i afhandlingen som »en blindgyde for den litterære teoridannelse«; iøvrigt mener Wellek, at nykritikken – hvis »fundamentale erkendelse« forekommer ham »bæredygtig for en digtningens teori« – nu er kommet til det stadium, hvor den har udtømt sig idémæssigt; hans hovedanke er, at bevægelsen har for-sømt det historiske aspekt. – *Mytekritikken* tager sit udgangspunkt i den jungske teori om arketyperne, de kollektivt underbevidste urmenneskelige forestillingsmønstre, som den beflitter sig på at finde i digtningen; denne forskning løber den samme risiko for at havne i en mekanisk og perspektivforladt omskrivning af de litterære værker til et lille antal genkommende »myter« som den psykoanalytiske kritik – hvilket er et forræderi mod kunstens mangfoldighed og kompleksitet. – *Den existentialistiske kritik* udspringer af 20rnes tyske omfortolkning af existensbegrebet hos Kierkegaard; den er med megen skarpsindighed blevet praktiseret især af franske litterater, som koncentrerer sig om værkernes tilgrundliggende eksistentielle følelser – hvorfor de er tilbøjelige til at glide over i filosofisk-metafysiske spekulationer. –

René Welleks afhandling anskuer det billede, som århundredets litteraturforskning frembyder, i fugleperspektiv. Den antyder en belæsthed og en indsigt, som virker imponerende, og som er enestående. Forfatteren er – med Fjord Jensens ord – »en genial og ligevægtig kompilator«.

Aage Jørgensen.